

De gemeentehuizen van Brasschaat

(uit: *Breesgata* 1997)

Inleiding

De verhuizing van de politiediensten en de gemeenteraadzaal naar het nieuwe complex aan het kerkplein is een goede aanleiding om een korte historiek van de Brasschaatse gemeentehuizen te schrijven. Gemeentehuizen, want Brasschaat heeft er in zijn relatief korte geschiedenis als zelfstandige gemeente minstens drie gehad.

Onze lezers weten dat Brasschaat eeuwenlang een gehucht was van Ekeren. Zij weten eveneens dat de zogenaamde “afscheiding” van Ekeren het resultaat is geweest van een jarenlange strijd.¹ Pas in 1830 kon Brasschaat zich definitief als zelfstandige gemeente losmaken van de oude moedergemeente. Op papier bestond de gemeente echter al sinds 1824. In dat jaar werd ook de eerste burgemeester van Brasschaat benoemd, Jan Baptist Aerden, de man die jarenlang de grote bezieler was van de Brasschaatse “ontvoogdingsstrijd”.

Deze Jan Baptist Aerden baatte de herberg *De Zwaan* uit, die, met bijbehorende gronden, gelegen was tegen de Bredabaan, schuin tegenover de huidige herberg *De Kroon*, m.a.w. nabij de straat die thans ook *De Zwaan* heet.² Hij was ook jarenlang raadslid en schepen voor Brasschaat in de Ekerse gemeenteraad. In 1824 werd hij, zoals gezegd, de “papieren” burgemeester van Brasschaat en tussen 1824 en 1830 vergaderde het kersverse gemeentebestuur enkele keren ten huize van Aerden, in *De Zwaan*. Het echte bestuur van de gemeente bleef evenwel in handen van Ekeren tot aan de officiële zelfstandigheid van Brasschaat in 1830. Een zelfstandigheid die Jan Baptist Aerden niet meer zou meemaken, want hij overleed in 1829 en werd als burgemeester opgevolgd door baron Eugène Van Havre.

1. De “voorlopige” gemeentehuizen

Men heeft wel eens geschreven dat het eerste gemeentehuis van Brasschaat in 1830 een huis was dat de gemeente huurde van de familie De Clerck.³ Dat is op een aantal punten onjuist: het huis van de familie De Clerck werd niet gehuurd maar gekocht door de gemeente, echter niet in 1830 en het was niet echt het eerste “gemeentehuis”. Brasschaat heeft het namelijk lange tijd met noodoplossingen moeten stellen.

¹ Zie F. BELLENS, *Streven naar zelfstandigheid*, in: *Brasschaat, van heidegrond tot parkgemeente*, Brasschaat, 1980, p.93-126. Gebruikte afkorting: RN = Rijksarchief Antwerpen, Notariaat; PK = Polder en Kempen; Hyp.= Rijksarchief Beveren, Hypotheekkantoor Antwerpen, Reeks 72; RE= Rijksarchief Antwerpen, Oud Gemeentearchief Ekeren.

² Voor situeringsplan, zie W. VAN OSTA, *Toponymie van Brasschaat*, Gent, 1995; voor geschiedenis van de herberg, W. VAN OSTA, *Brasschaatse herbergen in het verleden (vóór 1500)*, in: *Breesgata* 8(1985), nr.4, p.21-32.

³ L. DE WINTER in brochure *Brasschaat, Gemeente der Parken*, 1952, p.33.

Eerste voorlopige locatie

Aanvankelijk huurde de gemeente een voorlopig “gemeentehuis” van de weduwe Aerden. In 1830 bedroeg de jaarlijkse huurprijs daarvoor 60 frank.⁴ Wat er precies werd gehuurd, is niet duidelijk. Het zou eventueel de Kleine Zwaan kunnen geweest zijn (gelegen tegenover De Zwaan), maar meer dan waarschijnlijk ging het om een deel van de herberg De Zwaan, waar ook de “papieren” gemeenteraad al enkele jaren vergaderd had.⁵

Tweede voorlopige locatie

Na verloop van tijd werd de ruimte te klein en in 1854 nam de gemeente, tegen een jaarlijkse huurprijs van 200 frank, haar intrek in een huis naast de herberg *De Kroon*.⁶ Deze afspanning mag men niet verwarren met de huidige herberg *De Kroon*, die van latere datum is.⁷ De “oude” Kroon die hier bedoeld is, stond tegenover de kerk, zowat waar zich nu de cremerie *Het Park* bevindt.⁸ Het huis dat als gemeentehuis dienst deed, was eigendom van de familie Mannekens en zou door de gemeente gehuurd worden tot in 1861.

Na de dood van Jan Baptist Mannekens (21.12.1854) en van zijn broer Petrus Josephus Mannekens (24.11.1855) volgt in 1858 de verdeling van hun nagelaten goederen.⁹ Een van de erfgenamen is Henrica (of Henrietta) Maria Mannekens, enige dochter van Jan Baptist Mannekens. Uit de notariële akte blijkt dat Henrica o.a. de huur ontvangen heeft voor *De Kroon* en het huis ernaast (“gemeentehuis”) voor de jaren 1855-56 en 1856-57. Daarbij kreeg ze steeds 99,75 frank van den *Gemeente-Ontvanger*, voor het half jaer huer van het gemeentehuis.¹⁰ Slechts een zevental jaar zou de gemeente dit pand huren want in 1861 kocht ze een huis van de familie De Clerck en richtte dat als gemeentehuis in.¹¹

2. Het eerste gemeentehuis

Eindelijk bezat de gemeente een eigen, zij het bescheiden, gemeentehuis. Burgemeester Guillaume A. De Visser zal een tevreden man geweest zijn. En de gemeenteontvanger wellicht ook want nu hoefde de gemeente niet langer 200 frank per jaar huur te betalen, zodat het nieuwe gemeentehuis a.h.w. zichzelf afbetaalde op een goede tien jaar. Anna Van Hoydonck, weduwe van bakker Jan Baptist De Clerck, had haar eigendom immers voor 2600 frank aan de gemeente verkocht.

Het nieuwe gemeentehuis stond naast de huidige bakkerij De Clerck op een perceel dat oorspronkelijk deel had uitgemaakt van de hoeve-herberg *De Rode Leeuw*. De gronden van die hoeve strekten zich oorspronkelijk uit tot voorbij de bakkerij De Clerck, en langs de (latere) Augustijnslei tot aan de Fortuinbeek.¹² De hofstede had een oppervlakte van 16 gemeten, d.i.

⁴ G. TIRELIREN, Politiek, economisch en sociaal leven van 1830 tot heden, in: *Brasschaat, van heidegrond tot parkgemeente*, Brasschaat, 1980, p.131.

⁵ Kad. D667. Andere huizen bezat Aerden in het dorp niet.

⁶ G. TIRELIREN, o.c., p.137.

⁷ Het perceel waar de huidige Kroon staat, was in die tijd nog onderdeel van een groot perceel bouwland.

⁸ Kad. D673; het huis ernaast, D672, werd als gemeentehuis gehuurd. Voor geschiedenis van de herberg, zie W. VAN OSTA, Brasschaatse herbergen in het verleden (vóór 1500), in: *Breesgata* 8(1985), nr.3, p.17-30.

⁹ Notaris De Bruyn, 21.6.1858, RN 6900,118.

¹⁰ Ter vergelijking: voor de naastgelegen herberg De Kroon bedroeg de jaarlijkse huur 680 frank in 1855-56.

¹¹ Notaris Tillieux, 2.3.1861, kop. 15.3.1861 in Hyp. 726,24; Kad. D683 + ex681a.

¹² O.a. Kad. D678 t/m 683, 758 t/m 760. Voor geschiedenis van de hoeve-herberg, zie W. VAN OSTA, Brasschaatse herbergen in het verleden (vóór 1500), in: *Breesgata* 9(1986), nr.3, p.15-22.

zowat 7 ha. Op 16 februari 1717 werd ze tijdens een openbare verkoop door de erfgenamen van Jan Van Bouwel verkocht aan Nicolaes Nuijts en zijn vrouw Anneke Bervoets.¹³ Op 1 juli 1738 zouden de erfgenamen Nuijts hun eigendom overdragen aan Mathijs Leemans en zijn vrouw Anna Nuijts.¹⁴ Zowat een eeuw lang zou de *Rode Leeuw* in handen blijven van de familie Leemans, maar in de loop van de jaren geraakten wel enkele percelen uit de eigendom verkocht. Zo verkochten Mathijs Leemans en zijn echtgenote Anna Nuijts in 1751 een perceel van 30 roeden langs de Bredabaan aan Jan Baptist Van Beveren en zijn vrouw Maria Willemssens.¹⁵ Zestien jaar later, op 14 december 1767, verkochten deze laatsten dit perceel aan Matthijs De Clerck en zijn vrouw Anna Catharina Leemans.¹⁶ Later, op 24 juli 1795, zouden de kinderen van wijlen Mathijs De Clerck ook de aanpalende 22 roeden kopen.¹⁷ Een deel van die eigendommen is tot op heden in handen gebleven van de familie De Clerck (bakkerij De Clerck) maar, zoals boven al vermeld, een deel groeide uit tot het eerste gemeentehuis van Brasschaat.

Heel lang zou dit huis echter niet als gemeentehuis dienst doen. Op 22 en 29 april 1872 werd het immers door de gemeente publiek te koop gesteld in de herberg Sint Antonius bij Peter Schevelenbos.¹⁸ Voor de som van 2400 frank en 50 verdieren werd het huis, *zynde het oud gemeentehuis*, verkocht aan Frans Vercammen, slager en herbergier. De gemeente kon het huis met een gerust gemoed verkopen, want ondertussen was een nieuw, echt gemeentehuis ontstaan.

3. Het tweede gemeentehuis

Op de hoek van de Bredabaan en de (thans grotendeels door het moderne complex opgeslokte) Gemeentestraat verwierf de gemeente in 1869 een perceel van 32 a. Daar zou een nieuw gemeentehuis annex gendarmerie oprijzen. Al in 1871 was het gebouw voltooid; het had 21.975 frank gekost.¹⁹ Gemeentebestuur en gemeentediensten waren gelukkig. Men had nu niet alleen meer ruimte, maar bovendien een echt gemeentehuis met allure.

Erg lang zou het gebouw echter niet als gemeentehuis blijven fungeren. Slechts 30 jaar, want rond de eeuwwisseling was de gemeente dermate gegroeid dat de behoefte ontstond aan weer een nieuw en groter gemeentehuis. Op 17 april 1901 verkocht de gemeente het gebouw dat dienst deed als gemeentehuis en gendarmerie aan de Belgische Staat.²⁰ Voortaan zou het alleen nog dienst doen als rijkswachtkazerne, en wel tot in 1980. Daarna kreeg het gebouw nog andere bestemmingen, in het kader van de culturele en jeugdwerking, muziekschool etc. Bij de oprichting van het nieuwe gebouwencomplex aan het kerkplein zou de oude “gendarmerie” in de nieuwbouw “geïntegreerd” worden. Die integratie is zo grondig gebeurd en het oude is zodanig in het nieuwe

¹³ RE 503, verk. 16.2.1717.

¹⁴ RE 221 f°45 vlg. en RE 207 f°161v° vlg.

¹⁵ Notaris P. Gerardi, 15.2.1751, vernieuwing Ekeren RE 227, 6.2.1754; Kad. exD681 t/m 683.

¹⁶ RE 234.

¹⁷ Kad. D682. Van Cornelis Leemans, weduwnaar van Anna Van de Zande, die zelf de rest van de eigendom van Mathijs Leemans had gekocht in 1768 (RE 235, 19.7.1768; RE 256, 24.7.1795). Kinderen van wijlen Mathijs De Clerck en Anna Catharina Leemans: Mathijs, Maria (x Guillaume Gerart), Isabella, Jan Baptist.

¹⁸ Notaris De Bruijn, kop. Hyp. 935,77; Kad. D683a. Zie ook 1875, Hyp. 1110,3 “zijnde voorheen het oud gemeentehuis”.

¹⁹ G. TIRELIREN, o.c., p.137; zie ook: Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, deel 10n 1 (A-He), Provincie Antwerpen, Arrondissement Antwerpen, Min. v. Vl. Gem., Gent, 1985, p.190.

²⁰ Kad. Mutaties 1901,44.

opgegaan, dat men nog nauwelijks kan spreken van schaarse overblijfselen van het oude ...

(Aflevering 2)

4. Het derde gemeentehuis²¹

4.1. De eerste plannen

In 1830 telde de kersverse gemeente Brasschaat 2215 inwoners. Rond 1900 was dat aantal bijna verdubbeld. Het gemeentehuis werd te klein, politie, postdiensten en brandweer hadden behoefte aan ruimere behuizing ... Dus moest er een nieuw gemeentehuis komen dat ook politie, post en brandweermateriaal kon herbergen. Onder impuls van burgemeester Reusens begon men in 1898 met de voorstudie.

Men wou een degelijk en prestigieus gebouw en ging daarom eerst elders zijn licht opsteken, zoals dat ook thans nog gebeurt bij het plannen van grote openbare gebouwen. Links en rechts had men gemeentehuizen gezien waarvan de stijl en de allure de gemeentebestuurders wel aanstonden. Brasschaat stuurde brieven naar diverse gemeenten zoals Neerpelt, Damme, Merksem, Ranst, met vragen om inlichtingen. Men wou weten hoeveel het gemeentehuis van de betrokken gemeente gekost had, hoeveel het eventueel opbracht (bijv. door een gedeelte te verhuren als postkantoor) enz. Bovendien verzocht men om een foto en een plan van de gemeentehuizen in kwestie.

Vooraf de gemeentehuizen van Neerpelt, Retie en Mortsel leken in de smaak te vallen en men besloot om een architect de opdracht te geven een gelijkaardig gebouw te ontwerpen. De gelukkige was Ferd. Truymans, *architecte, géomètre juré*, die te Antwerpen in de Provinciestraat woonde, *Rue de la province (Sud) 167*.²² Zijn ontwerp werd goedgekeurd door de gemeenteraad van 10 april 1900.

4.2. Een nieuwe locatie

Ondertussen had men zich natuurlijk ook de vraag gesteld waar het nieuwe gemeentehuis zou komen. De keuze was vrij vlug gemaakt. Op het noordelijke einde van de dorpskern stond de kerk, op de splitsing van twee wegen. Het zou mooi zijn als op het zuidelijke einde van die dorpskern, ook op de splitsing van twee wegen, als tegenhanger het gemeentehuis zou komen. Dat kon, maar daar, op de splitsing van Bredabaan en Donksesteenweg, stond de aloude herberg-afspanning Prins Kardinaal.²³ Die moest dan maar verdwijnen. Als motivatie stelde men in de gemeenteraad van 24 december 1898 dat die herberg *met hare verouderde aanhorigheden eerder tot ontsiering der gemeente diende* (of: hoe de redenering kan worden aangepast aan de omstandigheden).

Aanvankelijk probeerde men de Prins Kardinaal te kopen van de toenmalige eigenaars, de familie Driesen, maar de gemeente vond de vraagprijs te hoog. Daarom besloot men tot onteigening voor

²¹ De meeste gegevens in dit hoofdstuk zijn te vinden in Gemeentearchief Brasschaat, bundel 861,11; Zie ook H. JANSSENS, Openbare werken: wegeaanleg en gebouwen, in: *Brasschaat, een park en een kasteel*, Brasschaat, 1991, p.256-257.

²² In 1920 woonde hij in de Lamorinièrestraat.

²³ Voor geschiedenis van deze herberg, zie W. VAN OSTA, Brasschaatse herbergen in het verleden (vóór 1500), in: *Breesgata* 1986,1 p.12-23.

openbaar nut. De familie Driesen ging daartegen in verzet, maar uiteindelijk trokken ze aan het kortste eindje. In de zitting van 25 februari 1899 besprak de gemeenteraad opnieuw de kwestie van de onteigening. Die zou toch doorgaan en door KB van 9 mei 1899 verkreeg de gemeente de goedkeuring daartoe. De familie Driesen reageerde met een nieuw aanbod. Voor 28.000 frank wilden ze de *Prins Kardinaal* wel verkopen. De gemeente weigerde. Dan maar voor 24.000 frank, bood de familie Driesen aan. Neen, 23.000 frank en geen frank meer, repliceerde de gemeente. Maar dat vond de familie dan weer te weinig. De zaak kwam voor de rechtbank en uiteindelijk werd de *Prins Kardinaal* in augustus 1901 onteigend voor een goede 24.000 frank. In november 1901 werd hij dan uiteindelijk afgebroken. De verkoop van afbraakmaterialen leverde de gemeente nog een dikke 700 frank op.

4.3. Architect, lastenboek en plannen

Tijdens de vrij lange verwervings- en onteigeningsprocedure (van 24 december 1898 tot 24 augustus 1901) had de gemeente verder werk gemaakt van de bouwplannen. Al in de gemeenteraad van 10 april 1900 was het ontwerp van architect Ferd. Truyman goedgekeurd en het was de bedoeling dat het gemeentehuis in 1900-1901 zou worden gebouwd. Door de onteigeningsperikelen zou het evenwel wat later worden. En dat bracht de gemeente wel even in verlegenheid. In april 1901 was immers het oude gemeentehuis al verkocht en anderzijds moest het terrein voor het nieuwe nog verworven worden. Als noodoplossing gebruikte men dan maar een klas van de gemeenteschool als gemeentehuis en ook een deel van de woning van gemeentesecretaris H. De Winter werd ingeschakeld.

Na de afbraak van de Prins Kardinaal (november 1901) kon men in principe met de bouw van het nieuwe gemeentehuis beginnen, maar het zou toch nog even aanslepen. De gemeente had het ontwerp van architect Truyman wel goedgekeurd maar ook andere instanties moesten nog hun zeg hebben. In een brief van 19 oktober 1901 liet de Koninklijke Commissie van Monumenten weten dat ze het project voor het nieuwe gemeentehuis onderzocht had en dat ze het maar minnetjes vond (*très mediocre*). Een nieuwe en ernstige studie was volgens de Commissie nodig. Op 11 november 1901 stuurde Truyman dan zijn definitieve plannen. In een brief van 12 december 1901 liet de Commissie weten dat de plannen aanvaard werden op voorwaarde dat men rekening hield met enkele aanbevelingen:

- 1° de toren is te imposant voor het geheel; hij moet lager en
- 2° de gevel en kroon van de toren moeten worden vereenvoudigd
- 3° de trap dient verbeterd

Op 1 februari 1902 keurde de gemeenteraad het lastenboek van F. Truyman goed, dat op 24 maart 1902 geregistreerd werd te Ekeren.

De inhoud van enkele artikels uit dit lastenboek is hier wel het vermelden waard.

Art.2 stelt dat de metselwerken moeten gebeuren in de beste gebakken Kempische steen, met *asschemortel*. De buitengevel voor de *paramenten in voegwerk* zal bestaan uit *uitgezochten Boomschen Papensteen* van eerste keuze. De gevels moeten worden bewerkt in *Hollandsch voegwerk*, met enkele delen in witte, gele of blauwe *brikken*.

Art.3 Er zal 20.000 kubieke meter blauwe steen worden verwerkt, afkomstig uit de beste groeven van *Feluy, Ecausines of Soignie*.

Art.4 Er zal ook 25.000 kubieke meter witte hardsteen worden verwerkt (*Morley, demi dure*), allemaal van eerste kwaliteit, zonder de minste gebreken en voorzien van een bewijs van herkomst.

Art.6 Het timmerwerk moet worden uitgevoerd in *beste droog rood grynehout, rechtdradig, zonder rotte of losse delen of lamme kanten.*

Art.9 De schaliebedekking zal bestaan uit de beste inlandse schaliën van groot formaat.

Art.17 De werken moeten worden aangevat binnen de tien dagen nadat daartoe door de architect het bevel is gegeven. Na vier maanden moet men tot aan de eerste verdieping gevorderd zijn, na acht maanden hoort het gebouw “in 't droog” te staan en gedekt te zijn met zink en schaliën. Na tien maanden moet het stukadoorwerk klaar zijn en ramen en deuren geplaatst. Na één jaar moet het gebouw volledig voltooid zijn.

Op dezelfde gemeenteraad van 1 februari 1902 werd ook beslist om over te gaan tot openbare aanbesteding van het gebouw, dat behalve het eigenlijke gemeentehuis (*maison communale*) ook *deux habitations* zou omvatten en een *construction pour le matériel d'incendie*. Aannemer Edmond Uytroeven uit de Ranststraat 33 te Borgerhout bleek de laagste bieder te zijn en op de gemeenteraad van 19 maart 1902 werd het werk hem toegewezen voor 73.549 frank. Andere aannemers die een offerte stuurden: August Claessens & Zn. uit Antwerpen (82.236 frank), Victor Van Hoorebeeken uit Antwerpen (87.500 frank), F.S. Masson uit Antwerpen (87.600 frank), W. Keyemberg uit Schoten (97.725 frank) en Frans Torfs uit Antwerpen (98.800 frank).

Voor het bouwen van het gemeentehuis vroeg de gemeente subsidies van de provincie, maar die werden op 29 januari 1902 door de gouverneur geweigerd. Dergelijke subsidies werden immers alleen toegekend voor gemeenten met minder dan 5000 inwoners en waar nog geen gemeentehuis bestond. Daar in het gemeentehuis ook politie en gevangenis zouden worden ondergebracht, trachtte de gemeente dan maar op 31 maart 1902 om subsidies los te krijgen van het Ministerie van Justitie. Al op 7 april 1902 kwam ook daarop een negatief antwoord: volgens KB van 31 april 1862 komt het Rijk niet meer tussen bij de bouw van politiekantoren en dergelijke. Positiever nieuws kwam er op 28 april 1902 van het Commissariaat van het Arrondissement: de Bestendige Deputatie had het ontwerp van het gemeentehuis goedgekeurd, evenals de offerte van Uytroeven; wel op voorwaarde dat zou worden rekening gehouden met het advies van de Koninklijke Commissie van Monumenten (aanbevelingen van 12 december 1901, zie hoger).

4.4. Een nieuw gemeentehuis

Eindelijk was het dan zover. In een brief van 5 mei 1902 gaf architect Truyman aan de aannemer de opdracht om met het bouwen te beginnen, erop drukkend dat het gebouw voltooid moest zijn één jaar na dit schriftelijk bevel, of ten laatste op 15 mei 1903. Immers, op 14 mei 1903 werd de eerste steen gelegd door graaf de Baillet-Latour, de plaatsvervangende burgemeester. Binnen de kortste keren veranderde het snijpunt van Bredabaan en Donksesteenweg in één grote bouwwerf.

Precies een jaar later was het gebouw niet af. Op 6 mei 1903 stuurde het gemeentebestuur een aanmaning aan de aannemer: hij moest meer werkvolk inzetten want de oplevering van het gemeentehuis had op 5 mei 1903 moeten gebeuren. De aannemer, die samenwerkte met onderaannemer Joseph Jennes, *meester metsers en aannemer* van Foorplein 12 te Borgerhout, zal die aanmaning wel ter harte hebben genomen, want een maand later was het gebouw af. Op 7 juni 1903 gebeurde de zogenaamde voorlopige aanvaarding van *de gebouwen vormende het Nieuw*

*Gemeentehuis, het posthuis, het politiecommissariaat en het pomphuis.*²⁴ Op dezelfde dag werd het nieuwe gemeentehuis plechtig ingewijd door burgemeester Ferdinand de Baillet-Latour.²⁵ Bij die gelegenheid werd ook een groot “Internationaal Festival” ingericht met medewerking van de harmonie “De Verenigde Vrienden”. Het was een feestelijke dag, die Frans Bellens als volgt beschreef:

Gans de gemeente in feest, wapperende vlaggen en indrukwekkende triomfbogen, een zee van bezoekers, 62 muziek- en zangmaatschappijen met vaandels, banieren en naamplaten in de stoet en daarna op de vijf kiosken, 's avonds verlichting en overal bal...

Een jaar later, op 18 augustus 1904 meldt architect Truyman aan de gemeente dat de werken door aannemer Uytroeven volledig volgens plan zijn uitgevoerd, dat alles in goede staat werd afgeleverd en dat men de aannemer zijn waarborg mag betalen als finale afrekening.

Dat de aannemer zo lang op de definitieve aanvaarding moest wachten, had alles te maken met de detailafwerking. Aan de achterzijde van het gemeentehuis was immers een smeedijzeren “afsluitingsgrille” voorzien en aan de woonruimte van de politiecommissaris moest een smeedijzeren trapleuning komen. Beide constructies werden door architect Truyman ontworpen, maar de aanbesteding ervan gebeurde pas in mei 1904. Tussen 2 en 4 juni 1904 kwamen de offertes binnen van verscheidene smeden. Henri Gijsen uit Brasschaat wou de klus klaren voor 920 frank, J. Dejong uit Antwerpen voor 800 frank, Henri Janssens uit de Kaart voor 790 frank (NB mijn grootvader langs moederszijde), H. Van den Weyngaert uit Ekeren-Mariaburg voor 700 frank, Anth. Janssens uit Borgerhout en H. Wuyts uit Brasschaat voor 650 frank. Het werk werd door het schepencollege van 4 juni 1904 toegewezen aan H. Wuyts.

4.5. Onderhoud, verbeteringen en verfraaiingen

Een gebouw is natuurlijk nooit definitief “af” en dat geldt ook voor het gemeentehuis. In de loop van de decennia moesten uiteraard een reeks onderhoudswerken worden uitgevoerd, maar bovendien werden geregeld verbeteringen aangebracht of verbouwingen doorgevoerd.

Al in 1905 moest het gemeentehuis opnieuw geschilderd en behangen worden. Er volgde de gebruikelijke aanbesteding met lastenboek en op 11 september 1905 werd door het schepencollege de buitenschildering voor 283 frank toegewezen aan Jules Van Wezenbeek, schilder en behanger te Brasschaat. Ook voor 1909-10, 1913-14 en 1924-25 vinden we in het gemeentearchief offertes, aanbesteding en briefwisseling i.v.m. schildering en muurbekleding. Op 29 november 1910 werd een ontwerp gemaakt voor de houten muurbekleding van de raadzaal.

In 1911 besloot men om centrale verwarming te installeren. Er kwam nogal wat briefwisseling van diverse installateurs, maar slechts twee firma's stuurden een prijsofferte. De eerste was de firma G. Van de Wyer & C°, Hoogstraat 17 te Antwerpen, die op 22 juli 1911 haar offerte stuurde voor de *Installation de Chauffage Central à Vapeur* tegen 2525 frank. In haar offerte van 26 juli 1911 wou de firma Louis Schaeffer, Rudolfstraat 38-40 te Antwerpen, het werk verrichten voor 2070 frank, maar op 20 september 1911 stuurden ze een nieuwe offerte voor 2415 frank. De firma Schaeffer kreeg het werk toegewezen. Niet alleen omdat ze de laagste bieder was, maar ook

²⁴ Het “pomphuis” was de plaats waar de “pompiers” hun materiaal bewaarden, m.a.w. de brandweerkazerne. Zowel politie, post als brandweer zouden gehuisvest worden in het gemeentehuis; bovendien was er woonst voor de gemeentesecretaris en de veldwachter.

²⁵ Burgemeester Reusens, die de aanzet had gegeven tot de bouw van het gemeentehuis, mocht het niet meer beleven. Hij was immers op 17 oktober 1901 overleden.

omdat ze in 1891 een installatie had geplaatst in het gemeentehuis van Berchem en omdat die installatie nog steeds alle voldoening schonk blijkt een brief van 8 augustus 1911 van de gemeente Berchem.

Einde 1911 waren de werken voltooid en werd het Brasschaatse gemeentehuis centraal verwarmd, althans beneden. In 1915 zou de firma Schaeffer de “chauffage” uitbreiden met de tweede verdieping. Nog veel later, in 1930, zou ze vernieuwd en uitgebreid worden. Na openbare aanbesteding werd het werk op 15 december 1930 door de gemeenteraad toegewezen aan de firma Chauffage Central “Rupel” van Geeraerts & Goddevriendt, Rue du Cruchon 23, Antwerpen. De definitieve afrekening gebeurde op 17 april 1931.

In 1913 werd een lastenboek opgesteld voor het leggen van elektrische leidingen voor elektrisch licht, zodat de oude gasverlichting kon verdwijnen.

In 1923 werd het schaliewerk op de toren hersteld door Jan Van Schoor, Bredabaan 281 (faktuur 11 januari 1924) en in 1927, 1928, 1930, 1932 en 1943 volgden nieuwe herstellingen; in 1935 werd de toren hersteld. In 1928 werden een nieuw politie- en postkantoor gebouwd (op de hoek van de Leopoldslei) en in 1929 werd het pand van het voormalig posthuis bij het gemeentehuis ingelijfd.²⁶ In 1937 werd in het gemeentehuis een parketvloer aangelegd door de Parqueterie Belge, Baetenstraat 44, Deurne. In 1947 en 1949 gebeurden herstellingen aan daken en toren en werden de zinken dakgoten vernieuwd.

De belangrijkste binnenwerken vonden plaats in 1948. Postkantoor en politiebureel waren al in 1928 uit het gemeentehuis verdwenen en de privé woningen van de secretaris, politiecommissaris en veldwachter waren ook al lang afgeschaft. In 1948 kreeg ook het belastingkantoor in het gemeentehuis zijn opzeg. De gemeente had de lokalen zelf nodig en begon met grote verbouwingswerken. De oorspronkelijke binnenkoer of patio werd overbouwd en kreeg een koepel, burelen werden uitgebreid en gewijzigd, zolders werden ingericht als woning voor de conciërge en er kwam een schepenzaal.

Daarna volgden nog diverse kleine herstellings- of verbouwingswerken: 1953 parketvloer in de raadzaal, 1954 verbouwing, 1956 herstelling aan schrijnwerk en bezettingswerk, herstelling aan gevels (zuiver maken van witte steen, hervoegeen witte en blauwe steen door de firma M.G. Dandus, Gen. Eisenhowerlei 53, Borgerhout), 1958 herdekking met schaliën en bijhorigheden door Alois Cooman, Guchtstraat 50 te Lede, 1959 bouwen van een kluis in bureel burgerlijke stand, 1964-68 diverse kleine aanpassingen en herstellingen.

De laatste belangrijke aanpassingen gebeurden in 1969: verbouwen van de trouwzaal, ombouwen van het kantoor van financiëdienst en secretariaat, ombouwing van conciërgelokaal en wachtzaal voor busreizigers tot één groot lokaal voor de drukkerij, omvorming van het kantoor van de telefoniste, drukkerij en lokaal van de ontvanger tot één groot kantoor voor de financiëdienst, inrichting van het kabinet van de burgemeester. De gemeenteraadzaal verhuisde naar de bovenverdieping en de oude zaal werd omgevormd tot een nieuwe trouwzaal.

In verband met de modernisering van trouw- en receptiezaal bevat het gemeentearchief diverse bundels. Daaruit lichten we de volgende gegevens. Op 29 april 1967 stelt het schepencollege het architectenbureau R. Van Kolen en H. Van Agtmael aan om een ontwerp en kostenraming te maken. Het ontwerp wordt op 5 maart 1968 goedgekeurd door de gemeenteraad en op 5 juni

²⁶ Nieuw posthuis op hoek Leopoldslei in 1925 gepland (PK 18,19), werken in 1928 begonnen (PK 21,6), verhuis naar nieuw postkantoor in 1929 (PK 22,24). Over politie- en postkantoor, zie ook: Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, deel 10n 1, Provincie Antwerpen, Min. Vl. Gemeenschap, Gent, 1985, p.188.

door de Bestendige Deputatie. Na openbare aanbesteding van 2 oktober 1968 wordt het werk toegewezen aan Algemene Bouwwerken Sebreghts uit Schoten. De toewijzing voor 618.496 frank (incl. taks) wordt op 17 oktober 1968 goedgekeurd door de gemeenteraad en op 10 december door de Bestendige Deputatie. De werken moesten ten laatste beginnen op 6 februari 1969 en klaar zijn op 10 april. Het duurde evenwel wat langer omdat de stukadoor vertraging opliep door de lange vorstperiode. Op 3 mei 1969 besloot het schepencollege om parket te laten aanbrengen in plaats van tapijt, op 24 mei verleende het zijn goedkeuring aan de bestelling van een glasraam te maken door A. Mortelmans, Borrekenslei 31 en op 31 mei volgde de goedkeuring van een kunstwerk met het wapen van de gemeente en Sint Antonius door de heer Verley van de Academie te Antwerpen. Op 15 maart 1971 volgde de definitieve aanvaarding van de verbouwingswerken.

Wanneer deze regels verschijnen, zal ook de huidige raadzaal een andere bestemming hebben gekregen of aan verbouwing ten prooi zijn gevallen. Een nieuwe raadzaal is immers gepland in het gebouwencomplex aan het kerkplein. Althans dat deel van het gemeentehuis zal op die manier terecht komen vlak bij de plaats waar het vorige gemeentehuis stond...

4.6. Het gebouw

Architecturaal is het gemeentehuis niet echt een meesterwerk maar het is wel typisch voor een bepaald soort architectuur van rond de eeuwwisseling. Het is opgetrokken in een soort mengstijl met neoromaanse elementen. Een technische beschrijving treft men aan in “Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen”:

Bak- en natuurstenen gebouw op een arduinen sokkel onder verscheidene haaks op en evenwijdig met elkaar geplaatste zadeldaken (leien), gemarkeerd door vierkante toren van vier geledingen en verscheidene polygonale torentjes onder naaldspits. Lijstgevels geritmeerd door gekorniste puilijst, kordon, rondboogfriezen afgewisseld met tuitgevels. Rechthoekige, getoogde en rondboogvormige muuropeningen. Voorgevel met gemarkeerde ingangstrav.; natuurstenen korfhoogdeur geflankeerd door driekwartzuilen waarop postamenten van hogerliggend balkon met gebogen balustrade. Toegang via twee steektrappen en perron, ijzeren balustrade beëindigd door postamenten met schilddragende leeuwen.²⁷

Uiterlijk is het gebouw sinds 1903 weinig of niet veranderd. Wel werd een deur tot raam (langs Donksesteenweg), kwam er een nieuwe ingang aan de achterzijde, verdween het smeedijzeren afsluithekken en werd het vroegere wachthuisje van de tram (langs de Bredabaan) geïncorporeerd in de drukkerij.

De buitengevels van het gemeentehuis hebben in de loop der jaren veel te lijden gehad van de luchtvervuiling, zodat het geheel thans een vrij grauwe indruk maakt. Wie het gebouw van nabij bekijkt, zal evenwel merken dat architect Truyman voor een kleurrijk geheel heeft gezorgd. Er is vooreerst de ritmische afwisseling van baksteen, witte natuursteen, blauwe steen en grijze leien. Maar bovendien is ook in de baksteen voor veel variatie gezorgd: onderaan treft men een brede band waarin geel overheerst, hogerop is er overwegend rode baksteen, afgewisseld met patronen in zwarte, gele en rode baksteen, als verwijzing naar de nationale driekleur. Een opfrisbeurt zou de kleurenrijkdom in zijn oorspronkelijke glans kunnen herstellen en is beslist de moeite waard...

²⁷

Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, deel 10n 1, Provincie Antwerpen, Min. Vl. Gemeenschap, Gent, 1985, p.196.

Erratum

We zullen het maar weer op de zomerhitte steken, maar in de tweede aflevering van “De gemeentehuizen van Brasschaat” is een fout geslopen. Op p. 21 wordt het namelijk zo voorgesteld alsof zowel het postkantoor als het politiebureau reeds in 1928 uit het gemeentehuis verdwenen. Dat is om twee redenen niet correct. Ten eerste verhuisde het postkantoor pas in **1929** naar het nieuwe gebouw op de hoek van de Leopoldslei, zoals correct vermeld staat in noot 26. Ten tweede verhuisde toen alleen het postkantoor. Zoals F. Bellens ons doet opmerken, bleven de politiediensten immers in het gemeentehuis tot na de tweede wereldoorlog. De juiste gegevens vindt men thans in de map “Gemeentepolitie Brasschaat” (uitg. politie Brasschaat, 1997): “Vlak na de oorlog werden de politiediensten ondergebracht in de voormalige ijzerwinkel “In de Pik”, toen Bredabaan 182, naast het postkantoor (...) In het najaar van 1973 werd het politiebureau uitgebreid door de annexatie van het postgebouw (...)”.